PĂRȚI ALE CORPULUI CA „UNITĂȚI DE MĂSURĂ” ÎN CĂRȚILE DE BUCATE ROMÂNEȘTI: *PUMN, MÂNĂ, MĂNUNCHI*

MARIANA NEȚ
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
București

În cărțile de bucate (românești), în rețetele culinare, în general, cantitățile sunt adesea exprimate aproximativ. Această afirmație este valabilă mai ales pentru rețetele consemnate până la jumătatea secolului XX, când din majoritatea bucătăriilor lipseau cântarele de mare precizie și alte instrumente de măsură aflate astăzi la îndemâna aproape oricui. Atunci când explicau – și consemnau – modul de preparare al unui fel de mâncare, gospodinele recurgeau, de regulă, la „unități de măsură” ad hoc.

o mână (de)

Pentru cantități nu prea mari de substanțe solide măcinate, granulate sau fărâmițate, ca și pentru semințe sau „boabe”, o unitate de măsură frecvent folosită este *o mână (de),* adică atât cât poți lua într-o mână. Cantitatea astfel „măsurată” variază, desigur, dat fiind că și mărimea „mâinilor” este diferită.

Un exemplu în acest sens întâlnim chiar în prima carte de bucate tipărită pe teritoriul actual al României:

„[...] pui două ocă și jumătate făină bună, *tot câte o mână* [...].”
(Kogălniceanu – Negruzzi [1841] 2005: 68)

Ca „unitate de măsură”, *o mână (de)* reapare la începutul secolului XX, în lucrarea Ecaterinei Comșa:

„[...] 4-5 linguri lapte dulce [...], *o mână* pesmet [...].”
(Comșa 1902: 145)

și apoi, în repetate rânduri, în cartea semnată cu inițialele A. St.:

„[Pui] *o mână de* chimion [...].”
(A. St. 1915: 17)

„[...] *o mână de măcriș* [...].”
(A. St. 1915: 19)

„[...] *o mână de sare* [...].”
(A. St. 1915: 111)

BDD-V4329 © 2017 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:36 UTC)

Sintagma se întâlnește frecvent și în epoca interbelică:

„[...] *o mână de* foi verzi de aiu [...].”

(Lazăr 1928: 21)

„[...] *o mână de* răzătură de franzelă [...].”

(M.S. 1929: 221)

„[...] *o mână de* mazăre boabe [...].”

(Opreanu 1938: 35)

Un exemplu din ultima lucrare citată, în care substantivul *o mână* apare între paranteze, după denumirea ingredientului pe lângă care stă, ilustrează ideea că, la finele anilor ’30, grupul lexical *o mână (de)* era deja perceput ca „unitate de măsură”:

„[...] boabe de mazăre verde (*o mână*), 1 morcov, o țelină [...].”

(Opreanu 1938: 32)

Pe de altă parte, trebuie menționat faptul că sintagma *o mână (de)* admite determinare adjectivală. Aceasta se întâmplă, de multe ori, în cazul traducerilor din alte limbi. Se poate deci presupune că e vorba, inițial, de un calc din alte limbi (franceza, în secolul XIX, engleza – în secolul XXI). Astfel, în traducerea cărții de bucate a lui Robert, efectuată de postelnicul Manolachi Drăghici cu peste un secol și jumătate în urmă, dar și în traducerea – contemporană nouă – a uneia dintre cărțile lui Jamie Oliver, întâlnim formularea *o mână bună:*

„[...] ia *o mână bună de* prezentin[1] rasă [...].”

(Drăghici [1846] 2005: 229)

„[...] *o mână bună de* brânză pecorino rasă [...].”

(Oliver 2010, 6: 8)

La sfârșitul interbelicului, sintagma *o mână bună (de)* apare, de asemenea, în lucrarea de gen semnată de Silvia Albu:

„Tai mărunt mărarul (ca *o mână bună*) [...].”

(Albu 1940: 36)

După cum este ușor de constatat, în acest exemplu, aproximarea pe care o exprimă, oricum, sintagma *o mână de* („mâna” este mai mare sau mai mică și la fel este și capacitatea ei de a cuprinde un anumit ingredient, astfel încât cantitatea și volumul indicate prin sintagma *o mână de* variază de la gospodină la gospodină și de la bucătar la bucătar) este încă și mai mare, de vreme ce „unitatea de măsură” amintită este precedată de prepoziția *ca* aici, cu funcție de adverbial, cu sensul „aproximativ”). Totuși includerea sintagmei *ca o mână bună* între paranteze întărește statutul ei de „unitate de măsură” unanim acceptată, „instituționalizată” în vocabularul gastronomic de la finele interbelicului.

[1] DLR precizează, pe bună dreptate, că termenul *prezentin* este învechit și-l consideră a fi „numele unui sortiment de brânză nedefinit mai îndeaproape”. Potrivit aceluiași dicționar, lexemul provine din it. *presentino*.

BDD-V4329 © 2017 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:36 UTC)

Sintagma *o mână plină (de),* folosită cu oarecare frecvență în rețetele din ultimele 2-3 decenii, ar putea fi considerată un calc după engl. *a handful of*. Totuși, o întâlnim sporadic încă din primii ani ai secolului XX, când influența engleză era aproape inexistentă:

„[...] *o mână plină de* stafide [...]"

(Comșa 1902: 185)

și, la fel de sporadic, în perioada interbelică, când influența limbii engleze asupra limbii române era destul de mică:

„[Se pune] *o mână plină cu* zahăr [...].".

(Petrini 1938: 135)

Cele două exemple diferă, după cum vedem, prin prepoziția folosită: *de,* în primul caz, *cu,* în cel de al doilea. Este un indiciu că sintagma nu se fixase încă în limbajul gastronomic.

Sintagma *o mână plină (de)* reapare uneori în texte de gen publicate la începutul mileniului III. O întâlnim, de exemplu, în *Cartea regală de bucate* a cărei autoare este principesa Margareta a României:

„[...] 5 *mâini pline de* busuioc proaspăt (fără codițe) [...]."

(Margareta 2010: 26)

Pe de altă parte, traducătoarele lui Jamie Oliver (Zenobia Popa, Alina Aleman, Cintia Carmen Watson) optează pentru diverse alte calificative: *o mână zdravănă (de):*

„[...] *o mână zdravănă de* busuioc proaspăt cules și rupt [...].",

(Oliver 2009, 2: 9)

o mână mare (de):

„[...] *o mână mare de* mentă tocată."

(Oliver 2009, 6: 43)

sau *o mână mică (de):*

„[...] *o mână mică de* verdețuri proaspete [...]."

(Oliver 2009, 3: 48)

În absența textului original[2], este greu de dedus care anume sintagmă din limba engleză a fost tradusă prin *o mână zdravănă de,* așa cum nu am putut deduce nici ce anume sintagmă din limba franceză a tradus postelnicul moldovean, cu peste un secol și jumătate în urmă, prin sintagma românească *o mână bună de.* Ceea ce contează pentru discuția de față este (1) faptul că, în limba română, sintagma *o mână (de)* admite determinare adjectivală, iar numărul adjectiveor care o determină pare a fi în creștere, și (2) acela că un vorbitor nativ de limba română percepe sintagmele *o mână bună (de), o mână plină (de)* și *o mână zdravănă (de)* drept sinonime.

[2] Nici volumul *The Naked Cook* de Jamie Oliver, nici cartea de bucate a lui Robert nu mai sunt disponibile online și nu se găsesc în bibliotecile din România.

BDD-V4329 © 2017 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:36 UTC)

un pumn (de)

Sintagma *un pumn (de)* este frecvent folosită ca „unitate de măsură” în limbajul popular și colocvial. Sensul 3 al substantivului *pumn* în dicționarul tezaur este „palma sau palmele făcute căuș pentru a putea reține ceva (de obicei, un lichid); p. ext. conținutul palmei sau al palmelor făcute căuș”. Primul citat care ilustrează acest sens în DLR este excerptat dintr-un calendar din 1814: „Să iei buruiană proaspătă [...], mărunt pisată, *un pumn plin*”. Două observații se impun, dacă examinăm acest scurt citat: (1) sintagma admite determinare adjectivală (în speță, adjectivul *plin*) și (2) plasarea ei la sfârșitul enunțului, deci fără a fi urmată de prepoziția *de,* îi întărește statutul – acceptat tacit – de „unitate de măsură” ad hoc.

În același dicționar găsim și o definiție specifică. Substantivul *pumn,* „de obicei, precedat de art. neh. *un* și urmat de determinări introduse prin prep. *de*” denumește o „cantitate (mică sau mare) din ceva (atât cât poate încăpea în palma cuiva)”. Deși multe dintre citatele ilustrative ale acestui sens particular conțin substantive ca *orz, grâu, sare, făină* ca centru al grupurilor nominale care conțin sintagma *un pumn de,* niciunul dintre exemple nu este excerptat din literatura gastronomică.

În textele de gen consultate, am întâlnit pentru prima dată sintagma *un pumn de* în traducerea lui Manolachi Drăghici:

„[...] *doi sau trei pumni de* sare [...].”.

(Drăghici [1846] 2005: 68)

Această „unitate de măsură” ad hoc reapare în câteva texte din primii ani ai secolului XX:

„[...] punem [...] *doi pumni de* unt înfierbântat [...].”,

(Hodoș 1900: 21)

„[...] rumeniți *doi pumni de* arpagic într-o lingură de grăsime [...].”

(A. St. 1915: 48)

și o reîntâlnim apoi la începutl secolului și mileniului următor în două traduceri:

„[...] *trei pumni de* busuioc proaspăt [...].”

(Oliver 2009, 3: 24)

„[...] un castron cu apă, gheață și *doi pumni de* sare [...].”,

(Dukan 2014: 40)

Nu putem preciza ce grupuri lexicale din limbile franceză, engleză (și, eventual, germană sau maghiară, în cazul lui Hodoș) au fost traduse prin exemplele de mai sus; pentru cercetarea de față este însă important faptul că sintagma *un pumn de* are o „carieră” lungă în vocabularul gastronomic românesc și este încă în circulație la începutul secolului XXI.

O dovadă suplimentară în acest sens o constituie prezența acestei sintagme într-o serie de reclame contemporane la produse alimentare:

BDD-V4329 © 2017 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:36 UTC)

„[...] *un pumn de* miez de fistic nesărat [...].”,

(*Good Food* 2006: 54)

„[...] pune *un pumn de* măsline negre fără sâmburi [...].”

(*Mega Image* 2013: 18)

Deşi, teoretic, legile limbii române ar permite, la rigoare, ca sintagma *un pumn (de)* să aibă determinare adjectivală: *un pumn mare (de), un pumn îndesat (de)* etc., o asemenea situaţie concretă nu a apărut în niciunul dintre materialele consultate. Într-un text de la sfârşitul perioadei interbelice, am întâlnit însă formularea destul de stângace *pumnul acela de făină:*

„Se pune [...] câte puţin din făină, mestecând mereu până se termină *pumnul acela de făină* [...].”,

(Pârvulescu 1938: 43)

în care determinantul sintagmei în discuţie este un adjectiv demonstrativ. În ciuda caracterului stângaci al formulării, acest exemplu ilustrează totuşi posibilitatea existenţei unei determinări adjectivale.

un mănunchi (de)

În DEX (2009), substantivul *mănunchi* este definit drept: „1. Cantitate de fire de grâu, de iarbă etc. care poate fi cuprinsă cu mâna; mână [...]. 2. (De obicei, urmat de determinări introduse prin prepoziţia „de”) Buchet de flori. Legătură de mai multe obiecte de acelaşi fel strânse laolaltă [...].” Din această definiţie, reţinem cu precădere sensul ultim „Legătură de mai multe obiecte de acelaşi fel strânse laolaltă”, precum şi înrudirea semantică dintre cantitatea pe care o desemnează sintagma *un mănunchi (de)* şi aceea indicată de sintagma *o mână (de).* Reţinem, de asemenea, indicaţia că „obiectele” strânse în *mănunchi* se prezintă sub formă de „iarbă” sau de „fire”. Ne aşteptăm, prin urmare, ca, în literatura gastronomică, substantivul *mănunchi* şi sintagma *un mănunchi de* să determine substantive care desemnează materii vegetale, ceea ce se şi întâmlă.

În textele de gen consultate, am întâlnit, pentru prima dată, sintagma *un mănunchi de* în cartea de bucate publicată la tipografia lui Christ. Ionnin în 1865:

„[...] ia câteva felii de slănină, o jumătate pahar de apă, *un mănunchi de* verdeţuri [...].”.

(Ionnin 1865: 50)

În mod neaşteptat, sintagma de care ne ocupăm dispare apoi din literatura gastronomică în limba română timp de un secol şi jumătate. O reîntâlnim într-o lucrare dedicată bucătăriei macedonene apărută în anul 2000:

„[...] *un mănunchi de* pătrunjel.”.

(BM 2000, VII: 10)

Apariţia sintagmei *un mănunchi de,* chiar şi la intervale foarte mari, în cărţi de bucate timp de un secol şi jumătate, ajungând până în zilele noastre, este o dovadă a

BDD-V4329 © 2017 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:36 UTC)

viabilității sintagmei, a faptului că aceasta s-a folosit – fie și numai oral – în toată această perioadă.

Concluzii:

1) Sintagmele *o mână de, un pumn de, un mănunchi de* desemnează cantități aproximative, al căror cuantum este presupus cunoscut de cei doi actanți care participă la comunicare.

2) Cele trei sintagme au aproximativ același sens; între ele există numai diferențe de nuanță.

3) Ele apar încă din primele cărți de bucate tipărite pe teritoriul actual al României și se regăsesc inclusiv în literatura gastronomică din zilele noastre.

4) „Cariera" celor trei sintagme este însă diferită. *O mână de* se întâlnește cel mai frecvent în intervalul de peste un secol și jumătate de literatură gastronomică trimisă la tipar în spațiul românesc.

5) *Un pumn de* apare la Manolachi Drăghici (1846) și la A. St. (1915); între aceste date limită l-am întâlnit numai în cartea semnată de Zoiti Hodoș (1900), o autoare de la Caransebeș. Sintagma dispare cu totul în perioada interbelică și comunistă. O regăsim de abia în traduceri și reclame publicate după anul 2000. Nu știm cine este A. St., ce nivel de instrucție avea, ce limbi cunoștea, nici dacă lucrarea acestui autor/acestei autoare era originală sau tradusă. Avansăm însă ipoteza că folosirea sintagmei *un pumn de* în literatura gastronomică românească ar putea fi un calc.

6) *Un mănunchi de* este și mai rar folosit; l-am întâlnit numai în textul lui Christ. Ionnin (1865) și într-o traducere din anul 2000. În rest, pentru a exprima ideea de „un mănunchi de", literatura gastronomică românească folosește, de preferință, sintagmele cu valoare explicativă *câteva fire de, 3-4 fire de* etc. sau sintagma generică *o legătură de.*

7) Sintagma *o mână (de)* admite determinări adjectivale încă din primii ani ai apariției sale în cărțile de bucate românești: prima atestare a sintagmei, cunoscută până acum, într-un text gastronomic tipărit este în lucrarea semnată de Kogălniceanu și Negruzzi (1841); în traducerea cărții lui Robert publicată de Manolachi Drăghici (1846), *o mână de* apare deja cu determinare adjectivală (*o mână bună de*). Determinările adjectivale reapar sporadic în textele ulterioare de profil, dar sunt cu desăvârșire absente din cărțile de bucate tipărite în perioada comunistă; reapar numai la începutul secolului XXI, când numărul lor este în creștere.

8) Remarcăm, de asemenea, caracterul singular, în literatura gastronomică pe care am consultat-o, al formulării *tot câte o mână,* aparținând celor doi scriitori moldoveni.

9) Sintagma *un pumn (de)* are determinări adjectivale în exemplele care îi ilustrează definiția în dicționarul tezaur, dar în cărțile de bucate consultate am întâlnit un singur exemplu de acest tip; exemplul vădește, de altfel, o exprimare stângace, deci o insuficientă stăpânire a limbii române.

BDD-V4329 © 2017 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:36 UTC)

10) Sintagma *un mănunchi (de)* – după cum am văzut, extrem de rar folosită în literatura de specialitate – nu are niciodată determinare adjectivală. Circular, această caracteristică dovedește raritatea sintagmei de care ne ocupăm în uzul limbajului gastronomic.
11) Nu numai prezența determinării adjectivale, ci și aceea a prepoziției *de* (postpusă) este aleatorie. Totuși, în textele studiate, am întâlnit un singur exemplu în care unul dintre cele trei substantive analizate aici a fost folosit fără prepoziție *înaintea* substantivului determinat; este vorba despre substantivul *o mână,* în cartea de bucate a Ecaterinei Comșa (1902).
12) Substantivul *o mână* poate fi urmat și de prepoziția *cu.* Am găsit un asemenea exemplu în lucrarea doamnei A. Petrini (1938); în acel caz, substantivul în discuție era însă urmat de adjectivul *plină*: *o mână plină cu zahăr.*
13) Prepoziția lipsește, desigur, întotdeauna atunci când substantivele analizate sunt postpuse centrului de grup. Postpunerea este un indiciu că valoarea de „unități de măsură" a substantivelor analizate este unanim acceptată. Poate de aceea, în bibliografia consultată, *un mănunchi* nu este niciodată postpus. Fiind utilizat rar, valoarea sa de „unitate de măsură" a ingredientelor care intră în componența unei rețete nu s-a fixat în mentalul colectiv și în competența lingvistică a autorilor cărților de bucate.

BIBLIOGRAFIE

Dicționare:

DLR = *** *Dicţionarul limbii române, serie nouă,* Bucureşti, Iaşi, Cluj, 1965. ş.u.

DEX 2009 = *** DEX *Dicționarul explicativ al limbii române.* București: Univers Enciclopedic Gold, 2009.

Cărți de bucate:

Albu 1940 = Albu, Silvia, *Cartea gospodinei.* Arasd: Diocezana, 1940.

A. St. 1915 = *Cea mai nouă carte de bucate cu peste 600 reţete alese....* de A. St. Bucureşti, 1915.

BM 2000 = *Bucătăria macedoneană* (8 volume). Traducere și redactări: Mihajlov Marijan. Ediție bilingvă. București: Macedoneanul, 2000.

Comșa 1902 = Comșa, Ecaterina, *Buna menajeră...* Bucureşti: Socec, 1902.

Drăghici [1846] 2005 = *Reţete cercate în număr de 500 din bucătăria cea mare a lui Robert, întâiul bucătar al curții Franței, potrivit pentru toate stările.* Tradus de postelnicul Manolachi Drăghici [Iași: Albina, 1846] Ediție de Olga Rusu și Constantin-Armand Vizitiu. Iași: Opera Magna, 2005.

BDD-V4329 © 2017 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:36 UTC)

Dukan 2014 = Dukan, Pierre, *Metoda Dukan. 700 de reţete noi pentru a ajunge la greutatea corectă şi a o păstra definitiv.* Vol. XIV. Traducere: Irina Brateş. Bucureşti: Litera, 2014.

Hodoş 1900 = Hodoş, Zoiti, *Carte de bucate. Poftă bună!* Ediţie nouă. Caransebeş, f.e., 1900.

Ionnin 1865 = *** *Bucătăria română,* Bucureşti: Christ. Ionnin, 1865.

Kogălniceanu – Negruzzi [1841] 2005 = Kogălniceanu, Mihail; Negruzzi, Costache, *200 de reţete cercate de bucate, prăjituri şi alte trebi gospodăreşti.* Iaşi: Timpul, [1841, 1846] 2005.

Lazăr 1928 = Lazăr (Ana Victor), *Bucătătria gospodinei dela sate. Sfaturi şi reşete de mâncări.* Sibiu, f.e., 1928.

M.S. 1929 = *Noua carte de bucate, conţinând peste 2000 de reţete încercate din bucătăria tuturor popoarelor civilizate, lucrată şi aranjată în ordine alfabetică de dna. M.S.* ... Bucureşti: Socec, 1929.

Margareta 2010 = Principesa Margareta a României, *Carte regală de bucate.* Bucureşti: Curtea Veche, 2000.

Oliver 2009, 2010 = Oliver, Jamie, *Bucătarul care se dezbracă... de secrete* (15 volume). Traducere: Zenobia Popa, Alina Aleman, Cintia Carmen Watson. Bucureşti: Curtea Veche, 2009, 2010.

Opreanu 1938 = Opreanu, Lucreţia (Dr.), *Bucătăria românească. Meniuri pentru fiecare sezon şi reţete de bucate din toate regiunile româneşti, în special din Ardeal.* Cluj, 1938.

Pârvulescu 1938 = Pârvulescu, Maria, *Carte de bucate.* Deva, 1938.

Petrini 1938 = Petrini, A. (Dna), *Carte de bucate pentru regimul mixt, vegetarian şi pentru diabetici.* Bucureşti: I. G. Hertz, 1938.

BODY PARTS AS "MEASURING UNITS" IN ROMANIAN COOKBOOKS: *A HANDFUL OF*

Abstract

This text analyzes variants of the NP *a handful of* (Rom. *o mână de, un pumn de, un mănunchi de*) in Romanian cookbooks, from a diachronic perspective. These NPs are *ad hoc* "measuring units", the approximate value of which is tacitly considered known by recipe readers. The presence or absence of the preposition *of* (Rom. *de*) and the pre-position or postposition of the NP proves relevant for the development of Romanian gastronomic vocabulary.

Key-words: *lexicology, Romanian language, gastronomic vocabulary, measuring units, body parts.*

BDD-V4329 © 2017 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:36 UTC)